دەگونجێ کە ئەمە پێوەندی بە پەرەداربوونی جەغزو دایرەی زانینی پێغەمبەرانەوە بووبێ.

٢ـ جیاوازی حاڵەتی پێغەمبەران - پرسیارێک کە لێرەدا دەکرێ ئەوەیە وتراوە:

لە میسرەوە بۆنی کراسەکەت کرد - بۆچ لە چاڵی کەنعاندا هەستت پێ نەکرد ؟

چلون بووە،ئەو پێغەمبەرە گەورە لەو ڕێگا دورەوە کە دەدوانزە ڕێی کاروان بووە، بێنی کراسەکەی یوسفی کردووە، بەڵام لە نێزیک خۆی لە چاڵی کەنعاندا کە کوڕەکان یوسفیان تێ خست، لەوە ئاگادار نەبووە.

وەڵام ئەمەیە زانین و ئاگاداری پێغەمبەران سەبارەت بە کارو باری غەیبی بە دەس خوایە، جا لە هەر شوێنێ خوا بیەوێ فێریان دەکاو لەوە ئاگاداریان دەکا.

ئەوانە هەروەکو ڕێبوارانێکن کە لە شەوی تاریکدا کە هەورو هەڵایەو دنیا شەوەزەنگە، دەڕۆن، جار جارە هەورە بروسکە چەخما دەکاو بە شریخە شریخ بەرق ئەداتەوەو نور دەهاوێژێ و دنیا ڕوون و نورانی دەکاو هەموو شتێک لەبەر چاوی ئەو ڕێبوارانە بە ڕووناکی دەبیندرێ، بەڵام جارجارەش کش و مات و شەوەزەنگ دادێ کە ئەوان جوان نابینن.

ئەوەیە سەعدی شیرازی بە دوای ئەو هۆنەدا دەڵێ:

وتی حاڵی ئێمە بەرقی جهانە - دەمێ پەیدا و دەمێ نەهانە

جارێك لەسەر تارومی ئەعلا ئەنیشم ـ جارێکیش تا پشتە پای خۆم نابینم

جیهان لێرەدا بە واتای جەهەندەیەو بەرقی جهان یانی بەرقی جەهەندەو ڕەوەندە.

دورو سەیر نیە کە ڕۆژێک بە ئیرادەی خوا بۆ ئەزمونی یەعقوب لە ڕوداوی چاڵاوی کەنعان کە لە نێزیک ئەو ڕووی داوە،بێ ئاگا بێ،وەڕۆژێ تریش کە ڕۆژگاری پەژارەو دڵتەنگی تەواو بووە، لە میسرەوە بێنی کراسی یوسف هەست

بکا.

٣ـ چلۆن یەعقوب چاوی چاک بووەوەو جوان توانیببینیٚ؟

- هەندیٚ لە تەفسیر نووسان رایانگەیاندووە، کە دەگونجیٚ کە یـەعقوب نـوری چاوی بە گشتی لە دەس نەدابیٚ، بەڵکو کزبووبیٚ،کە بە هەواڵی نیٚزیک بوونەوەی دیداری یوسف،گریٚ وا لە دەرونیدا هەڵکرابیٚ کە چاوی چوبیٚتەوە دۆخی جاران، بەلاّم بەو جۆرەی کە قورئان فەرمویەتی چاوی سپی هەڵگەڕا بوو و بـیبیلەی لە دەس دابوو، تەنیا لە رووی خوا پیٚداوی بووە، کە چاوی چاک بۆتەوەو دیتویەتی هەروەکو دەڵیٚ: (فارتد بصیراً).

٤ـ بەڵیٚنی ئیستغفار - لە ئایەتەکانی بە روودا زانـیمان کـە یـوسف لە راست پەشیمانی براکانیدا وتی: (یغفر الله لکم)، خوا لیٚتان خۆش دەبیٚ، بەلاّم یەعقوب کاتیٚ ئەوان،دیانیان بـە تـاوانـی خـۆیاندا نـا و پـەشیمانیان راگـەیاند و داوای پاڕانەوەیان لیٚکـرد، فـەرموی : (لە دوایـیدا بـۆتان دەپـاڕیٚمەوە)، هـەروەکـو لە فەرمودەدا هاتووە مەبەستی ئەوە بووە کە ئەو پاڕانەوە لە بەرەبەیاناندا لە شـەوی هەینی دا کە دەمیٚکی باشە،بۆ دوعاو پاڕانەوەو قەبوڵ بوونی تۆبە، بـیخاتە دواوە (تەفسیری قورتوبی، ج ٦، لاپەڕەی ٣٤٩١).

ئیٚستا ئەم پرسیارە دیٚتە پیٚش،یوسف بە بڕیانە وەلاّمی دانەوە، بەلاّم بـاوکیان مەوکول بە دوا ژۆری کرد.

ئەگونجیٚ ئەم جیاوازییە،لەبەر ئەوە بیٚ کە یوسف لەوەی کە ئەو تاوانـە بـۆ بەخشین دەبیٚ قسەی کردبیٚ، بەلاّم یەعقوب لە فیعلیەتی ئـەوەو لەوەی ئـەبیٚ چ بکریٚ کە ببەخشریٚن قسەی کردووە.

٥ـ تەوەسول جایزە - لەو ئایەتانە روون دەبـیٚتەوە کـە داوای لیٚـخۆشبوون و بەخشین لە یەکیٚ تر،نەک لەگەڵ تەوحیدو خوا بە یەک زانیندا دژایەتی نیە، بەڵکو

ڕێگایەکە بۆ گەیشتن بە لوتف و ڕەحمەتی خـوا، ئـەنا چـلۆن بوو یـەعقوب پێغەمبەر، داوای ئیستیغفاری بۆ کوڕەکانی قەبوڵ کردو بە تـەوەسولی ئـەوانـە وەڵامی موسبەتی داوە.

ئەمە نیشان ئەداکە تەوەسول بە ئەولیای ئیلاهی جایز و دروستە و ئەوکەسانەی کە ئەمە بە دژی ئەسڵی تەوحیدو خوا بە یەکزانین دائەنێن و بە مەمنوعی ئەزانن ئاگاداری یان نیەو تەعەسوبی کوێر کوێرانە، پەردەی بەسەر دیدی ئەوانە داکێشاوە.

٦- دوای شەویش ڕۆژ ئەبێتەوە:

پەندو دەرسێ گەورە کە ئەو ئایەتانە بە ئێمەمانانی ئەدەن، ئەمەیە کـە کـەندو کۆسپ و تەنگ و چەڵەمە،هەرچەندە سەخت و دەرداوی و خەفەتهێنەر بێ هۆی زاهیر و ڕواڵەتیش هەرچی،بەر تـەسک و نـاڕەسابێ، سـەرکەوت و گـوشایش و فەرەجیش هەر ئەندازە دوا بکەوێ، هیچ یەکە لەوانە ناتوانن بەر لە هیواو ئومێد بە لوتف و ڕەحمەتی خوا بگرن، ئەو خوایەی کە چاوی کز و نابینای بەکراسێ ڕوون و بینا کردو بۆنی کراسێکی لە مەودای دورەوە گەیاندە لای یەعقوب و ئازیزێکی ونبووی،دوای ساڵەهای ساڵ گەڕاندەوە لای باوکی، ئەو پەروەردگارە لەسەر دڵی زامدارێ دوری،مەڵهەمی سەبوری و تابشتهێنان دائەنێ و بەسەر برینەکەیا ئەساوێ و دەردو ژانی قورس شفا ئەدا.

بەڵێ لەم بەسەرهاتەی یوسفا ئەم دەرسە گەورە لەبابەت خوا بە یەکـزانـین و خواناسیوە بۆ ئێمەمانان هەیە کە هیچ شـتێک لە ڕاست ئـیرادەی خـوادا دژوارو پێچیدە نیە، خوایەو هەر خواکار سازە.

١٠٠- فَلَمّا دَخَلوا علیٰ یوسُفَ اٰویٰ اِلَیْهِ اَبَوَیْهِ و قالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْشاءالله امنین.

١٠١- وَ رَفَعَ اَبَوَیْهِ عَلیٰ الْعَرْش وَ خَرُّوا لَهُ سُجَّداً و قالَ یا اَبَتِ هذا تأویلُ رُءیایَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلها رَبّی حَقّاً و قَدْ اَحْسَنَ بی اِذْ اَخْرَجَنی مِنَ السِّجْنِ و جاءَ بِکُمْ مِـنَ

الْبَدوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطانُ بَينى و بَيْنَ اِخْوَتى اِنَّ رَبّى لَطيفٌ لِما يَشاءُ اِنَّهُ هُوَالْعَليم الْحَكيمُ.

١٠٢- رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنى مِنَ الْمُلْكِ و عَلَّمْتَنى مِنْ تأويلِ الاَحاديث فاطِرَ السَّمٰواتِ والأَرْضِ اَنْتَ وَلِيِّ فى الدُّنيا والاٰخرةِ، تَوَفَّنى مُسْلِماً وَاَلْحِقْنى بالصّالِحين.

واتا:

١٠٠- جا کاتێ هاتنە لای یوسف، ئەو باوک و دایکی خۆی لە باوەش گرت و وتی: هەموو وەرنە شاری میسر کە ئەگەر خوا بیەوێ لە ئەمن و ئەماندا ئەبن.

١٠١- باوک و دایکی خۆی لەسەر تەخت داناو هەموو لەبەر ئەو چونە سوژدەو وتی: باوە: ئەمە بەڕاستگەڕانی خەوەکەمە کە لە بەرا دیم، خوا ئەوەی بە راست گێڕا، وە ئەو چاکەی لەگەڵ کردم. ئەو دەمەی لە بەند، دەریهێنام و ئێوەیشی لە بیابانەوە هێنا (ئێرە)، دوای ئەوەی کە شەیتان من و براکانمی لێک جیاکردەوەو خراپەی کرد، بەڕاستی پەروەردگارم لە بابەت ئەوەی دەیەوێ بیکا (و شیاویشی بزانێ) بە لوتفە، بەڕاستی هەر ئەویشە زاناو حەکیم.

١٠٢- ئەی پەروەردگارم بەشێ (زۆرت) لە حوکومەت بە من بەخشی و منت لە واتای خەون دیتن ئاگادار کرد، تۆی ئافەریننەدەی ئاسمانو زەوی، هەر تۆی سەرپەرستی من، لە دنیا و ئاخیرەتدا، بە موسڵمانی بممرێنە و بم لکێنە بە چاکانەوە!

راوەت و نوکتەی جوان جوان

سەرەنجامی کاری یوسف و یەعقوب و براکانی یوسف:

بە گەیشتنی کاروان، لە میسرەوە بۆ کەنعان کە مزگێنی خۆشیان پێ بوو و بووە هۆی بینایی یەعقوبی پیر، شایی و خۆشی و شادیەک کەوتە کەنعان، بنەماڵەیەک کە ساڵەهای ساڵ بوو، سۆرانی لە هەش نابوو و جلکی عەزای لەبەر دانەڕنیبوو، لە

شایی و خۆشیدا غەرق بـبوونو قـەت ئـەو نـیعمەتە گـەورەی خـوایـان لە بـیر نەدەکردەوەو لە خۆشیان لە پێستی خۆیاندا نەدەگونجان.

ئێستا بە پێی ئەسپاردەی یوسف ئەبوو ئەم بنەماڵە گەورە بەرەو میسر بجوێن، خۆیان کۆکردەوەو بارگەیان تێکناو یەعقوبیان سوار کرد، لە حـاڵێکدا لە دڵـەوە خەریکی یادو شوکری خوا بوون و ئەشق و ئەوینی گەیشتن بە کۆرپەی دڵەکەی بە جۆرێکی وا هێز و تەوان و وزەی پێ دابوو، وەک ئەوەگوڕی جوانی و لاوی لەگیان و لەشی گەڕا بوو و خۆشی و شادی دەڵیبووە نێو هێز و دڵ و هەناوی.

بەراوەژوی سەفەرەکانی رابوردوی براکان،کە پڕ بـوو لە تـرس و لەرز و دڵـە خورپێ، سەفەری ئەمجارەیان بێ غەم و خەفەت بوو و تەنانەت ئارەزوی گەیشتن بە کابە، دڕو،بوونە، حەریر، لە بن پادا.

هەر قەندەکێشێکیان بە ساڵێ بوو، چونکە زۆریان ئارەزوی دیتنی یـار بـوو، بەڵام هەر جۆر بوو ئەو رێگا دور و درێژەیان بڕی، ئاوەدانی و بـاغ و بـاغات و ئاوەنیا و دەشتە جوان و رەنگینەکانی میسر،لە دورەوە، دەرکەوتن بەتایبەت دارە بەرز و پڕ گەڵاکان و خانووە بەرز و جوان و چەن نۆهومەکان،لە دور و دورەوە لە چاویان ئەدا.

بەڵام قورئان هەروەک شێوەی هەمیشەیی ئەم سەرەتایانەکە بە بیرکردن وکەمێ تێفکرین روون دەبێتەوە، خۆی لێ نەداوەو لەم پلەدا ئاوا دەفەرمێ: کاتێ کە چونە لای یوسف ئەو باوک و دایکی خۆی لە باوەش گرت: (فَلَمَّا دَخَلوا علىٰ يوسُفَ أوىٰ اِلَيْهِ اَبَوْيْهِ) – (آوی) هەروەک (راغیب) لە پەراوەی موفرەداتدا دەڵێ: لە بنەرەتا بە واتای لکانی شتێ بە شتێ ترەوەیە، لکاندنی باوک و دایکی یوسف بە خـۆیەوە کنایە لە باوەش گرتنە.

سەرەنجام شـیرینترین سـەردەمی ژیـانی یـەعقوب هـاتە دی، لەم دیـدارو

ویساڵەداکە دوای ساڵەهای دور و درێژ جیا بوون، بەدیهات، دەم و دەم دەمانێ لە نێوان یەعقوب و یوسفدا رووی دا، مەگەر هەر خوا خۆی بزانێ چەن شیرین و بەمەزەو ئارەزو شکێن بووە، چەندە رۆندکی شەوق و خۆشیان رشت و چەندیان خۆشی و ئۆخەی لە دڵ و دەرون گەڕاوە.

جا لە پاشان یوسف بە هەموویانی وت بێنە نێو ئاخ و زەوی میسر کە بە ویستی خوا لە ئەمن و ئەماندا ئەبن، چونکە میسر لە حوکومەتی یوسفدا لە ئەمن و ئەماندا بوو (و قالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْشاءالله امنین)، لەم رستە وا وەدەردەکەوێ کە یوسف تا دەروازەی شار بەپیر باوک و دایکیەوە چووە،یا لە رستەی (دَخَلوا علیٰ یوسُفَ) کە پێوەندی بە دەرەوەی دەروازە هەیە،دەرکەوێ کە دەستوری دابوو،کە لەوێدا چیغ و چادر هەڵدەن و لە باوک و دایکی، وە لە براکانی میوانداریێکی سەرەتایی بکرێ.

جا کاتێ کە هاتنە بارەگای دەرباری یوسف (ئەو باوک و دایکی خۆی لەسەر تەخت دانا (وَ رَفَعَ اَبَوَیْهِ عَلیٰ الْعَرْش). مەزنی و عەزەمەتی ئەم نیعمەتە خوایە، وە قووڵی و چاکی ئەم مەوهەبەت و لوتفی پەروەردگارە، ئەونە شوێنی لەسەر باوک و دایک و براکانی داناکە هەموو وێکڕا لە راست یوسفدا چونە سوژدە (وَ خَرُّوا لَهُ سُجَّداً)، لەودەمەدا یوسف رووی کردە باوکی و عەرزی کرد بابە گیان: ئەمە واتای ئەو خەونەیە کە بەر لەمە کاتێ کە مێرمنداڵ بووم، دیبووم و بۆ تۆم گێڕاوە (و قالَ یا اَبَتِ هذا تأویلُ رُءیایَ مِنْ قَبْلُ)، مەگەر ئەو دەم عەرزم نەکردی لە خەونمدا دیتم مانگ و رۆژ و یازدە ئەستێرە سوژدەیان بۆ بردم، بڕوانە هەر بەو جۆرەی تۆ تێبینیت کرد، خوا خەون دیتنەکەمی بە راست گێڕا (قَدْ جَعَلها رَبّی حَقّاً).

وە پەروەردگارم لوتف و چاکەی لەگەڵ منداکرد، ئەو چاخەی کە لە بەند دەری هێنام (و قَدْ اَحْسَنَ بی اِذْ اَخْرَجَنی مِنَ السِّجْنِ).

سەرنج‌ڕاکێشە لەبابەت کەندو کۆسپی خۆیەوە تەنیا لە زیندانی میسر قسەی

کرد، لەبەر دڵی براکانی باسی چاڵاوی کەنعانی نەکرد.

لە دواییدا رایگەیاند (خوا چەندی لوتف و چاکەی لەگەڵ منداکرد کە ئێوەی لەو بیاوانەی کەنعانەوە،هێنایە ئێرە، دوای ئەوەی شەیتان لە نێوان من و براکانمدا جیایی وگزی و فزی کرد (و جاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطانُ بَينى و بَيْنَ اِخْوَتى).

یوسف دووبارە لێرەشدا نمونەیێ تر لە گەورەیی و دڵ و دەرون گوشادی خۆی نیشان ئەدا و بێ ئەوەی ناوی تاوانباری ئەسڵی بێنێ تەنیا بە شێوەی سەربەستە دەڵێ: شەیتان لەم کارەدا دەسی بوو و بووە هۆی فەساد. چونکە یوسف نایەوێ لە خەتاو هەڵەو تاوانی براکانی شکات بکا.

تەعبیر لەسەر زەوی کەنعان بە بیاوان (بدو) خۆی جێگای ورد بوونەوەیەو نیشانەی جیاوازی تەمەدون و شارستانی یەتی میسرە لە کەنعان، سەرەنجام دەڵێ: ئەو هەموو چاکەو خێرو بێرە لە خواوەیە، چونکە پەروەردگارم کانونی لوتفەو هەر شتێ کە بیەوێ دەیکا.

لە کاروباری بەندەکانیدا بە تەگبیر ، رێگای ژیانیان بۆ خۆش و هاسان دەکات: (اِنَّ رَبّى لَطيفٌ لِما يَشاءُ).

ئەو دەزانێ کێ نیازمەندە، وە چ کەسانێکیش شیاون، چونکە خوا عەلیم و حەکیمە (اِنَّهُ هُوَالْعَليم الْحَكيمُ).

ئەوسا روو دەکاتە خوای دەهندەو دڵاواو دڵلاوێن و خاوەنی نازو نیعمەت بەناوی شوکرانەو داواکردن دەڵێ: ئەی پەروەردگارم بەشێ لە یەک حوکومەتی پەرەدارت بە من بەخشی (رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنى مِنَ الْمُلْكِ). وە زانینی خەون لێکدانەوەت فێرکردم (و عَلَّمْتَنى مِنْ تأويلِ الاَحاديث)، هەر ئەو زانستە سادە،چ گۆڕانێکی لە ژیانی من و زۆرێ لە خەڵک بەدی هێنا،وەچ زانینێ پڕ پیت و بەرەکەتە، ئەم زانینە.

تۆی کە ئاسمان و زەویت بەدی هێناوە (فاطِرَ السَّمٰواتِ والأَرْضِ). جا هەر لەبەر ئەمە هەموو شتێ لە راست تۆ دا مل کەچ و خۆ بە دەسەوەدەرە.

ئەی پەروەردگارم! تۆ دۆست و پارێزەرو یارمەتیدەرو خۆشەویستی منی لە دنیاو ئاخیرەتدا (أَنْتَ وَلِیِّ فی الدُّنیا والأخرةِ)، لە راست فەرماندا بـە مـوسڵمانم بمرێنەو لەم جیهانە بمبە ژوۆرێ (تَوَفَّنی مُسْلِماً) و بم لکێنە بە پیاوچاکانەوەو لە تەک ساڵحاندا حەشرو نەشرم بکە (وَأَلْحِقْنی بالصَّالِحین)، یانی من دەوامی مـوڵک و بەقای حوکومەت و ژیانی ئەنبوژەنیم،لە تۆ ناوێ، چونکە ئەمانە پاکیان فانین و تیا دەچن و تەنیا دور نومایەکی دڵ بزوینیان بۆ هەیە، من لە تۆ ئەی خوای گەورەو دەهندە،ئەوەم ئەوێ کە عاقیبەت بە خێر بم،بە برِواو ئیمانەوە لە رێگای تۆ داگیان بدەم و لە رێزی ساڵحان و پیاوچاکان و دۆستانی بیخەوشت بم، گرینگ بۆ من ئەمانەن نەک ئەوانە.

نوکتەی وردو جوان جوان:

١ـ ئایا سوژدە بۆ غەیری خوا جایزە؟

وەلاّم بۆ ئەم پرسیارە ئەمەیە کە ئیمام فەخری رازی لە تەفسیرەکەی خـۆیدا نووسیویەتی: سوژدەی یەعقوب و کورەکان و دایکی بۆ خوا بووە، بەلاّم یوسف هەر وەکو ماڵە کابە،قیبلەو روگە بووە. ئەوەیە کە لە زمـانی عـەرەبیدا جـارجـارە دەوترێ (فلان صلی للقبلة: فەلانەکەس رو بە روگەو قبیلە نوێژی خوێند.

کەوابێ سوژدەکە سوژدەی شوکر بووە بۆ خوا کە ئەو هەموو چاکەی لەگەڵ یوسف کردووەو کەندو کۆسپی لە رێگای خاندانی یەعقوب پێغەمبەر لابردووە، جا لە هەمان کاتدا سوژدەکە بۆ خوا بووە، چون لەبەر عەزەمەت و مەوهەبەتێ کە بە یوسف دراو رێزی بۆ یوسفیش تێدایەو دژایەتییک نامێنێ، هەروەکو لە چریکەی

ئادەمیشدا سوژدەکە لەبەر فەرمان دانی خوا بووەو هەر بۆ خواش بووە کە مەخلوقی وای بەدی هێناوە کەلەعەینی عیبادەت بوونی بۆ خوا،بەڵگەشە بۆ رێز دانان لە پلەی بابە ئادەم!

٢ـ وەسوەسەو قانەقدیلەی شەیتان:

رستەی (نَزَغَ الشَّيْطانُ بَيني و بَيْنَ اِخْوَتی) بە وردبوونەوە لە واژەی (نەزەغە)کە بە واتای هاتنە نێوکارێکە، بە قەستی خراپەو فەسادو ئیفسادکردن، بەڵگەیە بۆ ئەوە کە وەسوەسەی شەیتانی،لەم جۆرە کارو بارانەدا نەخشێ زۆر گرینگی بۆ هەیە، بەڵام لەم وەسوەسە کردنانەدا بە تەنیایی کارێ مەیسەر نابێ، لێبڕان و لێنەوین بەدەس ئینسان خۆیەتی، بەڵکو ئەوە ئینسانە دەربیجەکانی دڵ و دەرونی خۆی بە رووی شەیتاندا دەکاتەوەو دەڵێ وەرە ژورێ، هەرچی دەخوازی بیکە، بەڵێ خۆیەتی کە وا بوو لەو ئایەتە هیچ مەبەستێ کە بە دژیا بە پێچەوانەی ئەسڵی ئازادی ئیرادە بێ، لێ وەدەرناکەوێ.

بەڵام یوسف بەگەورەیی خۆی، وە دڵ و دەرون گوشادی، نەیویست براکانی کە خۆیان تا رادەیێ،زۆر بە شەرمەسار دەزانی لەوە زیاتر تەریقیان بکاتەوەو بیانشکێنێتەوە، جا لەبەر ئەوە ئاماژەی بەوان نەکردو تەنیا دیاردی بۆگزی و فزی و وەسوەسەی شەیتان کرد کە هۆی پلەی دووەم بووە.

٣ـ ئەمنییەت نیعمەتی گەورەی خوایە

حەزرەتی یوسف لە نێو هەموو مەواهیب و نیعمەتەکانی میسر تپڵی لەسەر مەسئەلەی (ئەمنییەت) داناو بە باوک و دایک و براکانی وت: (وەرنە میسر ئینشائەڵا لە ئەمن و ئەماندا ئەبن)، ئەمە خۆی نیشان ئەدا کە نیعمەتی ئەمنییەت ریشەی هەموو نیعمەتێکە، دیارە هەروایشە، چونکە هەرکاتێ ئەمنییەت لە نێو بچێ، باقی مەسایلی ئاسودەیی و ئاسایش و مەواهیبی مادی و مەعنەویش

ئەکەوێتە مەترسی، لە ژینگەیەکی نائەمن دا، نەئیتاعەت کردن لە خوا دەگونجێ و نە ژیانێکی مرۆڤایەتی و سەربەرزانەو نە ئاسودەیی فیکری، نە هەوڵ و تێکۆشان بۆ پێشخستنی ئامانجی کۆمەڵایەتی و بنەماڵە.

لەوە دەچێ ئەم رستە ئاماژە بەمە بێ کە یوسف دەیەوێ بڵێ سەرزەوی میسر لە حوکومەتی مندا ئەو سەرزەویەی فیرعەونەکانی دوێنێ نیە، خۆ قەف کردن جینایەت، ملهوری و خۆداسەپاندن، خنکاندن و شکەنجەو ئازاردان و نائەمنی تیا چووەو نەماوەو گورگ و مەڕ پێکەوە ئاو دەخۆنەوە.

٤ـ گرینگی زانین و عیلم

یوسف جارێکی دیکە لە دوای کاری خۆی دووبارە رووی کردە مەسەلەی زانین و عیلمی خەون لێکدانەوەو لە کەناری ئەو حوکومەتە گەورەو بێ ملۆزمەدا ئەم عیلمە بە زاهیر سادەی دانا تا روون بێتەوە کە زانین و عیلم چەندە گرینگە، هەرچەندە ئەو زانست و زانینە سادەش بێ، جا دەڵێ: رَبِّ قَدْ آتَيْتَنی مِنَ الْمُلْكِ و عَلَّمْتَنی مِنْ تأويلِ الأحاديث).

٥ـ دوا هەواڵ

مرۆڤ بە درێژایی ژیانی ئاڵ و گۆڕێ زۆری بەسەردا دێ، بەڵام لاپەڕەکانی ئاخری ژیان بۆ ئەو چارەنووس ترە، چونکە نووسینگەو دەفتەری تەمەنی، بەوە دوایی دێ و داوەری نەهاییش پێوەندی بەوە هەیە، جا لەبەر ئەوە مرۆڤی بڕوادارو وشیار هەمیشە لە خوا دەخوازێ؟ کە ئەم لاپەڕانەی ژیانی نورانی بێ و هەمیشە بدرەوشێتەوە، یوسفیش لێرەدا هەر ئەوەی دەوێ، بۆیێ دەڵێ: (تَوَفَّنی مُسْلِماً وَأَلْحِقْنی بالصّالِحين)، بە بڕواوە لەم دنیایەم ببە دەرێ و بمخە نێو جەرگەی پیاوچاکان، واتای ئەم قسە خواستنی مەرگ لە خوا نیە، هەروەکو (ابن عباس) گومانی بردووەو فەرمویەتی: (هیچ پێغەمبەرێ داوای مردنی لە خوا نەکردووە،

بێجگە لە یوسف کە لە کاتی بەدیهاتن و کۆبوونەوەی هەموو جۆرە کەرەستەی حوکومەتەکەی،عەشق و ئەوین بە خوا ئاگری سۆزی لە دەرون بەرداو ئارەزوی دیداری پەروەردگاری کرد، بەڵکو ویستی یوسف تەنیا داواکردنی هەڵو مەرج و حاڵەت بووە، یانی لە خوای ویستوە کە لە سەرە مەرگدا بە بڕواو ئیماندار بێ).

هەروەکو ئیبراهیم و یەعقوبیش ئەمەیان بە منداڵەکانیان راسپاردو وتیان: (فَلاَ تَموتُنَّ اِلاَّ و اَنْتُمْ مُسْلِمُون) - رۆڵەکان بکۆشن تا لە کاتی دەرچون لە دنیا بە بڕواو ئیمان بن و لە راست خـوادا خـۆ بـە دەسـەوە دەربـن - بـقرە ١٣٢). زۆربـەی موفەسیرەکان ئەم واتایان هەڵبژاردووە.

٦- ئایا دایکی یوسف چووە میسر؟

لە زاهیری ئەم ئایەتانە واوەدەردەکەوێ کە دایکی یوسف لە ژیاندا بووەو لەگەڵ یەعقوب و کوڕەکاندا چۆتە میسر، بە شوکرانەی ئەوە یوسفی دیـوەو خـوا ئـەو هەموو نیعمەتەی پێ داوە، سوژدەشی بردووە، بەڵام هەندێ لە تەفسیر نووسان پێ لەسەر ئەوە دائەگرن کە (راحیل)ی دایکی یوسف مرد بوو و ئەوە خاڵتێکی یوسف بووە، چۆتە میسرو لە جیاتی دایکی ژمێر دراوە.

بەڵام لە سەفەری تەکوینی تەورات کـەژی ٣٥ رسـتەی ١٨ دا نـووسراوە کـە (راحیل) دوای لە دایک بوونی بنیامین بەرەو لای خوا بارگەی تێکناوەو لە هەندێ ریوایەتیشا کە لە (وهب بن منبه) و (کعب الاحبار) نەقڵ کراوە کە لەو سەردەمەدا (راحیل) دایکی یوسف نەما بوو، بەڵام لەوە دەچێ ئەمە لە تەورات وەرگیرابـێ، بەڵام لە زاهیری ئایەتەکان وا دەردەکەوێ کە دایکی یوسف لەو رۆژەدا زیندوبووە، بێ بەڵگەش نابێ چاو لە زاهیری ئایەتەکان بپۆشین.

٧- هەروەکو لە ئایەتەکاندا بە جوانی دەرکەوت، حەزرەتی یوسف ئەوەی بۆ یەعقوبی باوکی نەگێڕایەوە کە براکانی کونج،کونجینیان پێ کرد و زۆریان ئازار داو

بە زۆر خستیانە نێو چالاوی کەنعان و کراسەکەیان لەبەر دارنی و کاروان چلۆن ئەویان لەو چالاوە دەرکێشاو بردیانە میسرو بە عەزیزی میسریان فرۆشت، بە کورتی و سەربەستە بەسەرهاتی خۆی بۆ باوکی گێرایەوە تا باوکی لەوە زیاتر پەشێو نەبێ و رق و قین لە بابەت کورەکانەوە لە دڵ نەگرێ.

١٠٣ـ ذٰلِکَ مِنْ اَنْبآءِ الْغَیْبِ نُوحیهِ اِلَیْکَ و ما کُنْتَ لَدَیْهِمْ اِذْ اَجْمَعوا اَمْرَهُمْ یَمْکُرون.

١٠٤ـ و مآ اَکْثَرالنّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤمنین.

١٠٥ـ وَ ما تَسْئَلُهُمْ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ هُوَ اِلاّ ذِکْرٌ لِلعالَمین.

١٠٦ـ وَ کَاَیِّنْ مِنْ آیاتَةٍ فی السَّمٰواتِ وَالْأَرْضِ یَمُرُّونَ عَلَیْها وَ هُمْ عَنْها مُعْرِضون.

١٠٧ـ وَ ما یُؤْمِنُ اَکْثَرُهُمْ باللهِ اِلاّ وَ هُمْ مُشْرِکون.

١٠٨ـ اَفَاَمِنُوا اَنْ تَأْتِیَهُمْ غاشِیَةٌ مِنْ عَذابِ اللـه اَوْ تَأْتِیَهُمُ السّاعةُ بَغْتَةً وَ هُمْ لا یَشْعُرون.

واتا:

١٠٣ـ ئەمە لە هەواڵەکانی غەیبە کە بە تۆمان وەحی کرد (بۆ تۆمان نارد)، تۆ (قەت) لای ئەوانە نەبووی، کاتێ کە لێبڕان و نەخشەیان کێشا.

١٠٤ـ وە زۆربەی خەڵک هەرچەندە سوریش بێ (لەسەر ئەوەی بڕوا بهێنن، بەڵام) بڕوا ناهێنن.

١٠٥ـ وە تۆ (قەت) پاداشێ لەوانە ناخوازی، ئەوە بێجگە لە یاداوەرییێک بۆ جیهانیان شتێ تر نیە.

١٠٦ـ (بۆ خواناسین) لە ئاسمان و زەویدا نیشانە چەند زۆرە کە ئەوانە بە لایدا ئەڕۆن و لەوە رووسوڕێنەرن.

١٠٧ـ وە زۆرتری ئەوانە کە خۆیان بە بڕوادار ئەزانن موشریکن.

١٠٨ـ ئایا لەوە ئەمینن کە عەزاب و ئازاری داگر لە لایەن ئێمەوە نایانگاتێ یا

سەردەمی رۆژی بەرێ لە ناکاو بگاتە سەریان و لە حاڵێکدا ئەوانە بێ ئاگا بن؟!

راوەت و راڤە کردن:

ئەو لاف‌زەنانە زۆربەیان موشریکن!

به دوایی هاتنی چریکەی یوسف بەو هەموو دەرسە پڕ و تەژیە لە پەندو ئەندەرزی فێرکارانەو ئەو هەموو نەتیژە بە نرخانەکە پڕ پڕن لە بەر و میوەی رەنگاو رەنگ کە خاڵیشە لە هەرێزو فرێزو/کوێرە و چەودان و دور لە لاف و گەزاف و ئەفسانە و خورافاتی مێژووی، قورئان روو دەکاتە پێغەمبەر و پێی دەڵێ: ئەوانە لە هەواڵی غەیبین کە وەحیمان کردن بە تۆ ذٰلِکَ مِنْ اَنْبآء الْغَیْبِ نُوحیهِ اِلَیْکَ) – تۆ قەت لای ئەوان نەبووی لەو سەردەمەداکە ئەوان لێبڕان و نەخشەیان کێشاکە چلۆن ئەوە بەرن بەڕێوە (و ما کُنْتَ لَدَیْهِمْ اِذْ اَجْمَعوا اَمْرَهُمْ یَمْکُرون).

ئەم وردەکاریانە،تەنیا خوا پێی دەزانێ، یا ئەگەرکەسێکیش لەوێ بووبێ، چون تۆ لەوێ نەبووی کەوا بوو تەنیا وەحی خودایەکە بەمجۆرە ئەو هەواڵانە بە تۆ دەگا.

لێرەوە بە جوانی رووناک دەبێتەوە کە داستانی یوسف هەرچەندە لە تەوراتدا باس کراوەو کەم و زۆر لە مەڵبەندی حیجازدا خەڵکی تا رادەیەک ئاگایان لەوە بووە، بەڵام قەت ئەو چریکە،بە وردی و دروستی و ئاوا پڕ لە ریزەکاری و راست و دروست نەزانراوە، تەنانەت ئەوەی لە کۆڕ و کۆبوونەوەکانیشدا چریکە چڕ خۆیندویانە، بە تەواوی لە بەریان نەبووەو ئا بەمجۆرە بۆیان ساغ نەبۆتەوە.

بەم پێ و دانەو بە دیتنی ئەو هەمووە نیشانە،خودایەو بە بیستنی ئەم هەمووە پەند و قسە جوان جوان و تەژی لە دەرس و عیبرەتە،خودایە، ئەبو بڕواو ئیمان بێنن و لە رێگای،هەڵە لادەن‌و بگەڕێنەوە سەر شارێگای خواناسی و حەقیقەت خوازی، بەڵام ئەی پێغەمبەر (هەر تۆ پی داگرو سوربە تا بەڵکو ئەوانە بڕوا بێنن، زۆربەیان

بڕوا ناهێنن (وَ ما اَكْثَرالنّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤمنين)، تەعبیر بە (حرص) بەڵگەیە لەسەر سوربوونی پێغەمبەر لەسەر بڕواهێنانی ئەوانە، بەڵام چ فایدە، تەنیا سوربوونو پێخۆشبوونی پێغەمبەر بەس نەبوو، قابیلیەتی زەمینە شەرتە.

لە جێگایێ کە کوڕانی یەعقوب کە لە ماڵی وەحی و نبووەت داگەورە بوون، ئاوا گیرۆدەی هەواو هەوەسی شەیتانی بوون،تا ئەو شوێنەی ویستیان براو بڕبڕەی پشتیان لە نێو بەرن، ئیتر چلۆن ئەکرێ چاوەڕوان بین،کە خەڵک بەسەر دێو و درنجی شەهوەت و ئارەزودا زاڵ بن و هەموو بە یەکجاری رووکەنە قاپی خواو بە بڕواوئەعال و ساڵ و چاک و پیاو بن.

ئەم کەلامە جۆرێ دڵداری دانەوەی پێغەمبەرە،کە قەت لە سوربوونی خەڵک لەسەر تاوان و کوفر ماندو یا بێ هیوا نەبێ،وەلە کەمبوونی هاوڕێی و کەمبوونی هاورەنگی خەڵک دڵتەنگ نەبێ، هەروەک خوا دەفەرمێ: (لعلك باخ نفسك على آثارهم ان لم يؤمنوا بهذا الحديث اسفاً - كهف ۶) - یانێ ئەی پێغەمبەر دەڵێی دەتەوێ لە بەبڕوانەهێنانی ئەوانە بەم قورئانە،گیانی خۆت لە خەفەت خواردن لە کیس بدەی.

ئەوانە بەڵگەیێکیان بۆ وەرنەگرتنی بانگ کردنی تۆ بە دەسەوە نیە، چونکە سەرەڕای ئەوە بەڵگەی رووناکی حەقت بە دەسەوەیە، تۆ قەت لە راست ئەوەدا مزەو ئەجرو پاداشێکت لەوان نەخواستوە کە بیکەنە بیانو (وَ ما تَسْئَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ)، ئەمە مانکردنێکی گشتیە، یاداوەرییێکە بۆ جیهانیان و سفرەیەکی راخراوە بۆ گشت مرۆڤێک (اِنْ هُوَ اِلاّ ذِكْرٌ لِلعالَمين).

ئەوانە لەبەر ئەمە لاڕێ بوون کە چاوی روون و دڵی بینا و گوێی ژنەوایان نیە، جا لەبەر ئەمە (زۆرێ لە ئایاتی خوا لە ئاسمان و زەوی،وجودی هەیە،کە ئەوانە بە لایدا تێ پەڕئەبن و رووی لێ دەسوڕێنن (وَ كَاَيِّنْ مِنْ آياتَةٍ فى السَّمٰواتِ وَالأَرْضِ

يَمُرُّونَ عَلَيْها وَ هُمْ عَنْها مُعْرِضون). هەر ئەم رووداوانەی کە هەموو رۆژێ بە چاو دەی‌بینن، رۆژ،کە سپیدە،سەر لە ئاسۆ،دەردێنێ و بە تریژی زێرینی خۆی گزینگ دەهاوێژێتە سەر، دوندی چیاو کێوە بەرزەکان و دەرو دەشت، شیو و دۆڵ، تۆ لە رێگاو شارێگا، نسارو قەدپاڵ و پاڵ و بەژو دەریا رووناک دەکاتەوەو بەسەر هەموو شوێنکیدا نورئەفشانی دەکاو دەیکاتە خۆرو خۆرەتاو هەروا لە ئێوارانددا لە ئاسۆی ئاسماندا بەسەر کێوە بەرزەکاندا شۆڕ دەبێتەوەو ئاوا دەبێ و پەردەی قورس و رەشی شەو بەسەر هەموو شوێنێکدا دائەداتەوەو دنیا دەبێتە رەشپۆش.

راز و رەمزی ئەم نیزامە سەیر و سەمەرە، خۆرهەلاتن و خۆراوا بوون، تیشکدانەوەی رۆژ ئەم هەراو هوریای،ژین و ژیانە، لە گیادا، لە مەل و پەلەوەر و باڵندەکاندا، لە جرو جانەوەران، خزۆک و بزۆک لە ئینسان و ئەنزاندا، خورەخوڕی ئاو،لە هەڵدێردا کە لە هەندێ شوێندا تافگە دەکاو قەڵپەزە دەستێنێ، ئەو هەموو سروەو شنەشنی با فێنک و بە کەڵکانە، هاژەی باڵی سورە قورینگ و شمقارە،جوان و باڵ تیژانە، لە ئاسمانی ساف و بێ گەردی کوردستانی رەنگین و بە پیت و بەرەکەت و خواندا، ئەو هەمووە نەخش و نیگارە جوانە لەسەر دەرو دیواردا بە ئەندازەیێ دیارو ئاشکران کە هەرکەس بیر لەوانە و لە خولقێنەری ئەوانە بکاتەوە، هەر وەک نەخشێکە بە قەد تاشەبەردو بەلاپاڵی دیواری تەویلەی پاتاڵەوە!

زۆر شتی گەورەو گچکە هەن و بە رواڵەت زۆر گرینگ،نایەنە پێش چاو، ئێمەمانان بێ سەرنجدان بەلایاندا تێئەپەڕین، بەڵام لە ناکاو زاناو بلیمەتێکی وردو تیژ بین پەیدا ئەبێ کە دوای چەند مانگێک یا چەند ساڵ کۆڵینەوە لەبەر ئەوە، راز و رەمزی سەیرو سەمەرەی لێ ئەدۆزێتەوە،کە خەڵکی جیهان واقیان لەوە ورئەمێنێ و دەمە داچەقێیان پێ دەکەوێ.

گرینگ ئەمەیە کە ئێمە مانان تێبگەین کە لەم دنیایەدا هیچ شتێک سادەو

ناگرینگ نیە، چونکە هەمووی دەسکردی خودایە،کە زانین و زانست و حیکمەتی بێ دوا بڕانە و لە بڕان نایێ، سادەو کەم بایەخ ئەوانەن،کە جیهان بە کەم بایەخ و ناگرینگ و سەرسەری بۆی دەڕوانن و مۆنەی لێ دەکەن.

جاکەوابێ ئەگەر بەو نیشانانەکە لە لایەن خواوە بۆ تۆ دێ، باوڕ و بڕوا نەهێنن، لات سەیر نەبێ، چونکە ئەوانە بڕوا بە نیشانەکانی ئافەرینش و خیلقەتیش کە لە هەر لایەکەوە دەورەی داون بڕواو ئیمانیان نەهاوردگە.

لە ئایەتی دواییدا رادەگەینێ کە ئەوانە وا بڕوایشان هێناوە زۆربەیان لە باوەڕەکانیان دا راست و خالیس و بێخەوش نین، بەڵکو ئامیتە بە شیرکە (وَ ما يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ باللهِ اِلاّ وَ هُمْ مُشْرِكون)...

ئەشێ خۆیان لایان وابێ کە بڕواداری بێخەوش و پالاوتەن، بەڵام رەگی شیرک لە بیرو هزر و کردەوەیاندا ریشەی داکوتاوە.

بڕوا تەنیا ئەوە نیە کە ئینسان باوەڕی بە خودا هەبێ، بەڵکو بڕوادارێکی پالاوتەو بێخەوش ئەبێ قسەیی،قسە بۆ خوا بێ، کردەوەی بۆ خوا بێ، قانونێ بێجگە لە قانونی خوا نەناسێ، تەوقی بەندەیی تەنیا بۆ ئەو لە مل بکاو فەرمانی خوا چ بە مەیلی بێ یا نا بە گیان و روح و بە دڵو دەرون وەری بگرێ و لەسەر دوو رێگانەی خوا و (هەواو هەوەس) دا، هەمیشە خوا لەبەر چاو بگرێ، ئەمەیە بڕواو ئیمانی بێخەوش و پالاوتە، کە لە هەر جۆرە شیرکێک، شیرک لە باوەڕ، شیرک لە قسە کردندا، شیرک لە کارو کردەوەدا پالێوراو بێ.

راستی راستی ئەگەر بمانەوێ وردو جوان شتەکە،گوڵبژێری بکەین و زەوی و زاری باوەڕداران بژار بکەن و کاوچەودان و کویرە، لە دانەوێڵەی بیرو هزرو کارو ئاکارو خو و باوەڕ و گفت و لفتمان جیا کەینەوە، خوا بە یەک زانین بەڕاستی و پالاوتەو بێخەوش زۆر زۆر کەمە! ئەمە جێگای داغو دەردو کەسەرە! (تەفسیری

فی ظلال، ج ٥، لاپەڕەی ٥٢).

لە ئایەتی ١٠٨ ئەم سوورەتی یوسفە دا خوا روو دەکاتە ئەوانەی وا ئیمانیان نەهێناوەو بێ ئاگایانە،بەلای نیشانەکانی خوا دا تێئەپەڕن و بە کردەوە ریا بازن و موشریک، وشیار ئەدا کە (ئایا ئەوانە خۆیان لەم مەبەستە بە دور لە کەندو کۆسپ ئەزانن و لایان وایە توشی وەیشومەو توشی نابن، لایان وانیە لە پڕا عەزاب و ئازاری خوا بگاتە سەریان کە هەموویان داپلۆسێ بەسەر یەکدا (اَفَاَمِنُوا اَنْ تَأْتِیَهُمْ غاشِیَةٌ مِنْ عَذابِ الله)، یا قیامەت لە ناکاو دەگاتێ و دادگایەکی گەورە پێک دێ و بە حیساوی ئەوانە رادەگەن، کەچی ئەوانە بێ ئاگاو غافڵن (اَوْ تَأْتِیَهُمُ السّاعَةُ بَغْتَةً وَ هُمْ لا یَشْعُرُونَ) - (غاشیە) بە واتای : پۆشراو،پەپۆشەو بە پارچەیەکی گەورەش دەڵێن،کە ئەیدەن بەسەر زینداو جوان دایئەپۆشێ و لێرەدا بە واتای بەلاّو سزایەکە، کە گیان و لەشی بەدفەڕان دائەگرێ، مێینە بونی غاشیە،لەبەر ئەوەیە کە سفەتە بۆ بێژەی (عقوبة)ی موقەدەر.

مەبەست لە (ساعة) قیامەتە، هەروەکو لە زۆر ئایەتی تریشدا هەر بە واتای قیامەت بەکار براوە، ئەشگونجێ کینایە لە رووداوی پڕ مەترسی بێ، چونکە لە قورئاندا زۆر جار وتراوە: قیامەت لەگەڵ زنجیرەیێ رووداوی پڕ مەترسی، وەک بولەرزە، تۆفان، هەورە تریشقە دەس پێ دەکرێ،یا ساعەت بە واتای مەرگە.

١٠٩- قُلْ هٰذِهِ سَبیلی اَدْعوا اِلیَ اللهِ علیٰ بَصیرةٍ اَنا وَ مَنِ اتَّبَعَنی و سُبْحانَ اللهِ وَ ما اَنا مِنَ الْمُشْرِکین.

١١٠- وَ ما اَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِکَ اِلاّ رِجالاً نُوحیٓ اِلَیْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرىٰ أَفَلَمْ یَسیروا فی الأَرْضِ فَیَنْظُرُوا کَیْفَ کانَ عاقِبَةُ الَّذینَ مِنْ قَبْلِهِمْ و لَدارُالأٰخِرةِ خَیْرٌ لِلَّذینَ اتَّقَوا اَفَلا تَعْقِلون.

١١١- حَتّیٰ إذا اسْتَیْئَسَ الرُّسُلُ وَ ظَنُّوا اَنَّهُمْ قَدْ کُذِبُوا جآءَهُمْ نَصْرُنا

فَنُجِّیَ مَنْ نَشآءُ وَ لا یُرَدُّ بَأْسُنا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمین.

١١٢ـ لَقَدْ کانَ فی قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولی الْاَلْبابِ ما کان حَدیثاً یُفْتَریٰ وَ لٰکِنْ تَصْدیقَ الَّذی بَیْنَ یَدَیْهِ و تَفْصیلَ کُلِّ شَیءٍ وَ هُدیً وَ رَحْمَةً لِقَوْمٍ یُؤمِنونَ.

واتا:

١٠٩ـ (بڵێ:) ئەمە ڕێگای منە کە من و پەیرەوانم بە بەسیرەتێکی تەواوەوە هەموو خەڵکی بۆ لای خوا بانگ دەکەم، خوا پاک و بێخەوشە و منیش لە موشریکان نیم.

١١٠ـ وە ئێمە بەر لە تۆ بێجگە لە پیاوانێ لە ئەهلی شارەکان کە وەحیمان بۆ کردون، کەسێکمان نەناردووە، ئایا (دژانی تۆ) بە زەویدا نەگەڕاون تا سەرەنجامی ئەوانەی بەر لەوان بوون ببینن کە چیان بەسەرهاتووە؟ وە بەڕاستی ماڵی ئاخیرەت بۆ خۆپارێزان باشترە، ئایا بیر ناکەنەوە؟!

١١١ـ (پێغەمبەران لەسەر بانگ کردنی خۆیان و دوژمنانیش لەسەر دژایەتی خۆیان بەردەوام بوون) تا ڕەوانەکراوەکان بێ هیوا بوون و گومانیان کرد کە (تەنانەت ئەو چەند بڕوادارانەش) درۆیان لەگەڵ کردون، لەو کاتەدا یارمەتی‌دانی ئێمە دەچێ بە هاواریانەوەو هەر کەس کە بمانویستبا ڕزگارمان دەکردو سزادانی ئێمە لە هۆزی موجریم ناگەڕێندرێتەوە.

١١٢ـ لەسەر بهوری ئەوانەدا پەند وەرگرتن بۆ خاوەن مێشکەکان هەیە، ئەوانە چریکەی بە درۆ نەبوون، بەڵکو (وەحی ئاسمانی‌یەو) هاودەنگ لەگەڵ ئەوە، لە پێش ئەو دایە (و لە کتێبە ئاسمانیەکانی پێشودا هەیە) و شەرح و ڕاڤەی هەر شتێک (کە پایەی بەختەوەری ئینسانەو) ڕێنوێنی و ڕەحمەتە بۆ هۆزێ کە بڕواو ئێماندارن.

راوەت‌و نوکتەی ورد و جوان جوان:

زیندوترین دەرسی پەندو عبیرەت وەرگرتن:

لە ئایەتی ١٠٩ی ئەم سوورەتەداکە جێگای قسە لێ کردنی ئێمەیە، پێغەمبەری مەزنی ئیسلام راسپاردەیی، پەیدا کرد،کە ئاین و رەوشت و رێبازو خەتی خـۆی نیشان بدا، ئەوەیە خوا پێی فەرمووە : (بڵێ رێگاو رێبازی من ئەمەیە کە هـەموو کەس بۆ لای خوا بانگ بکەم، خوای تاقانەو بێچون و بێ هاوبەشە ـ قُلْ هٰذِهِ سَبیلی اَدْعوا اِلیٰ اللهِ).

لە پاشان دەڵێ: من ئەم رێگایەم نائاگایانەو لە روی تەقلیدەوە نەگرتۆتە بەر، بەڵکو لە رووی ئاگایی و بەسیرەتەوەیە، خۆم و پەیرەوانم هەموو خەڵکی دنیا بۆ سەر ئەم رێبازە بانگ دەکەین (علیٰ بَصیرةٍ اَنا وَ مَنِ اتَّبَعَنی)، ئەم رستە نیشان ئەدا کە هەر موسڵمانێک پەیرەوی پێغەمبەرە، بە نۆبەی خۆی ئـەبێ خـەڵک بـۆ لای خواناسی و حەق‌خوازی بانگ بکەن، ئەبێ بە قسەو بەکردەوە رێگای خواناسین بە خەڵک نیشان بدەن.

ئەم ئایەتە هەروا نیشان ئەداکە رابەر ئەبێ ئاگاو بیناو خاوەن بەسیرەت بێ و باش ئاگادارو وشیارو رێگاناس بێ، ئەنا ناتوانێ خەڵک رێنوێنی بکا بۆ لای حەق یا رزگاریان بکا.

لە پاشان بۆ تەئکید رادەگەینێ و دەڵێ: خوا یانی ئەو زاتەی کە من خەڵک بۆ لای ئەو بانگ دەکەم، پاک و بێخەوشەو لە عەیب وکەم وکوڕی بەری و دورە (و سُبْحانَ اللهِ)، هەروا بۆ تەئکیدێ زیاتر دەڵێ: من لە موشریکان نـیم و هـیچ هـاودەنگ و هاورەنگێ بۆ خوا دانانێم (وَ ما اَنا مِنَ الْمُشْرِکین).

لە راستیدا ئەمە لە ئەرک و ئەسپاردەی یەک رابەری راسـتینە کـە بـە ئـاشکرا بەرنامەو ئامانجی خۆی جـوان بـە راشکـاوی رابگـەینێ و هـەم خـۆی و هـەم

پەیرەوەکانی لە یەک بەرنامەی روون و دیاری کراو پەیرەوی بکەن، نەک هەرکوڕ و تاقم و پۆلێک لەبەر بێ بەرنامەیی و سەر لێشواوی، بەلایەدا بڕۆن و توشی کەند و کۆسپ ببن و خەڵکیش ماڵ وێران و لاڕێ و هەناسە سارد ئاوارە بکەن و بە کوشتیان بدەن.

قەراردانی ئەم ئایەتە بە دوای ئەو ئایەتانەی کە لە بابەت یوسفەوەن،ئاماژەیە بەمەکە رێگاو رێبازی پێغەمبەریش لە هی یوسف پێغەمبەر جیا نیە، چونکە یوسف لە کونجی زیندانیش هەمیشە خەڵکی بۆ لای خواناسی بانگ کردووە.

چونکە هەمیشە نەزانان و بێ ئاگایان ئەم رەخنەیان لە پێغەمبەران هەبووکە بۆچ ئەوانە ئینسانن، بۆچ ئەو ئەرک و ئەسپاردە گرینگە نەخراوتە سەر شانی فریشتەو پەری، دیارە لە رۆژگاری پێغەمبەری ئیسلامیشدا ئەو جۆرە قسەو باسانە هەبوو، ئەوەیە لێرەدا قورئان وەڵامی ئەو قسانەی داوەتەوەو دەڵێ (ئێمە هیچ پێغەمبەرێکمان بەر لە تۆ نەناردووە، مەگەر ئەوەکە ئەویش پیاوێ بووبێ لە پیاوانێ کە وەحیمان بۆ ناردون،کە ئەوانیش ئینسان و خەڵکی ئاوایی و شارەکان بوون وَ مآ اَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِکَ اِلاّ رِجالاً نُوحیَ اِلَیْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰیٰ)، ئەوانیش وەکو خەڵکی تر لەم شارو ئاوەدانیانەدا ژیاون و ئینسانیشن.

تەعبیر بە (من اهل القری) بە لە پێش چاو گرتنی ئەوەکە (قریە) لە لۆغەتی عەرەبدا بە هەر ئاوایێ و شارێک دەوترێ و لە راست (بَدو) دایە کە بە بیاوان دەوترێ، ئەشگونجێ لە زیمندا ئاماژە بەمە بێ کە پێغەمبەرانی خوا قەت لە خەڵکی بیاواننشین نەبوون (هەروەک هەندێ لە تەفسیرنووسان رایانگەیاندووە) چونکە بیاوانگەرەکان زۆربەیان توشی نەزانی و دڵرەشی بوون و لە مەبەستگەلی ژیان و نیازی مەعنەوی کەمتر ئاگادار بوون.

راستە لە حیجازدا عەرەبی بیابانگەر زۆر بوون، بەڵام پێغەمبەری ئیسلام لە

شاری مەکە کە لەو سەردەمەدا شاری گەورەو پڕ حەشیمەت بووە لە دایک بووە و گەورە بووەو هەروا راستە کە شاری کەنعان لە راست میسر دا کە یوسف لەوێ حوکومەتی گرتە دەس ئەونە گرینگ نەبووە. جا هەر لەبەر ئەوەیە کە یوسف لە بابەت ئەو دەڵێ: (بَدو)، بەڵام دەزانین کە یەعقوب پێغەمبەر و کوڕەکانی قەت بیابانگەر نەبوون، بەڵکو لە شاری کەنعاندا ژیاون.

لە پاشان بۆ ئەوەی ئەوانە تێبگەن کە سەرەنجامی دژایەتیان لەگەڵ تۆدا کە بۆ لای خواناسی و خوا بە یەک زانی، بانگیان دەکەی و بەو کافرانەی رۆژگاری خۆی رادەگاو پێیان دەڵێ چاک وایە بڕۆن و شوێنەواری پێشینان و ئەوانەی وا بەر لەوان ژیاون سەرنج بدەن و بڕوانن کە چیان بەسەرهاتووە (ئایا ئەوانە بە زەویدا نەگەڕاون تا ببینن و بزانن سەرەنجامی هۆزی رابردو چلۆن بووەو چیان بەسەرهاتووە (أَفَلَمْ يَسيروا في الأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الَّذين مِنْ قَبْلِهِمْ)، کە ئەم سەیر و گەڕانە بە رووی زەویدا و دیتنی شوێنەواری رابواردوان و وێرانی کۆشک و کاخ و کۆخەکانی گوند و شار کە لە ژێر ئازاری خوادا کوتراون بەسەر یەکەدا،باشترین دەرسە بۆ ئەوان و بۆ ئێمەمانان، دەرزو پەندێکی زیندووەو مەخسوس بۆ هەموو کەسیش دەرکە ئەکرێ و لە ئاخریدا دەڵێ ماڵی ئاخیرەت بۆ بڕواداران باشترە (و لَدارُالأَخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذينَ اتَّقَوا)، چونکە ئێرە ماڵێکە پڕو تەژیە لە دەردو رەنج و کەندو کۆسپ، بەڵام ئەو لاپەڕە لە خۆشی و بێدەنگی و شادی و هەمیشەییبەو بێ بڕانەوەیە، بەڵام ئێرە لە بڕانە.

لە ئایەتی ١١١یشدا ئاماژە بە یەکێ لە پڕ هەستترین و تەژی لە ئاژاوەترین سەردەمی ژیانی پێغەمبەران دەکاو دەڵێ: پێغەمبەرانی خوا لەسەر بانگ کردنی خەڵک بۆ لای خوا هەروا سوربوون و هۆزە لاڕێ و سەرکێشەکانیش هەروا لەسەر دژی و دژایەتی خۆیان بەردەوام بوون، تا ئەو شوێنەی کە پێغەمبەران لەوانە هیوا بڕ

دەبوون و تەنانەت وایان دەزانی ئەو چەند کەسەی خۆیان بە بڕوادار نیشان داوە درۆیان کردووەو بە رواڵەت خۆیان بە بڕوادار داناوەو ئەوانە لە ڕێبازی دەعوەتی خۆیاندا تەنیا باڵن و کەسیان لەگەڵدا نیە. جا لەو سەردەمەداکە لە هەموو شتێک بێ هیوا دەبن، یارمەتی و سەرکەوتن لە لایەن خواوە دەگا بە هاوارو بانگیانەوەو خوا دەڵێ: هەرکەسێکیش بمان ویستباو بە شیاویشمان بزانیبا رزگارمان دەکردن حتّیٰ إذا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ وَ ظَنُّوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جآءَهُـمْ نَـصْرُنا فَنُجِّیَ مَنْ نَشآءُ) و لە ئاخریدا دەڵێ: (ئازارو عەزابدانی ئێمە لە هۆزی تاوانبارو موجریم ناگەڕێندرێتەوەو بەرپەرچ نابێتەوە (وَ لا يُرَدُّ بَأْسُنا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمين).

ئەمە سونەتێکی خوداییە کە تاوانباران دوای پاداگرتن و سوربوون لەسەر کاری خۆیان و بەستنی دەروازەکانی ڕێنوێنی بەسەر خۆیاندا بە کورتی بڵێن: دوای تەواوکردنی بەڵگە سزای خوا بە پەلەو بە لەز دەگاتە سەریان و هیچ کەسیش ناتوانێ بەرپەرچی بداتەوە.

لە راوەت و راڤەکردنی ئەو ئایەتەدا کە ئایا رستەی (ظَنُّوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا)، لە بابەت چ کەسانێکەوە قسە دەکا، لە نێوان تەفسیر نووساندا دژایەتی هەیەو قسە زۆرە.

ئەوەی رامان گەیاند، تەفسیرێکە زۆربەی زانا گەورەکانی تەفسیری قورئان، هەڵیان بژاردووەو کورتەکەی ئەمەیە کە کاری پێغەمبەران دەگەیشتە شوێنێ کە گومانیان دەکرد خەڵک بە تێکڕا ئەوان بە درۆزن دەزانن، تەنانەت بڕوادارەکانیش یان لەسەر بڕوای دینی پەراستنەدەزانی.

هەندێکیش لایان وایە فاعل (ظنوا) بڕوادارانە، یانێ کەندو کۆسپ ئەوەندە زۆر بوو کە بڕواداران وایان بیر دەکردەوە، نەکا بەڵێنی یارمەتی و سەرکەوتنێ کە پێغەمبەران بەڵێنیان داوە وانەبێ و نەیەتەدی؟! دیارە ئەو جۆرە دوودڵیانە لە نێو

موسڵمانان ئەونە دور نیە.

هەندێ دیکە وتویانە (پێغەمبەرانیش بەشەر بوون، لە کاتی تەنگانەدا کە چارەیەک نەدەماو هەموو دەروازەیەکیان بەسەرا،دا داخراو دەهاتە بەرچاو، دادو هاوارو ناڵەناڵی بێ تابشتی بڕوادارانیش ئەونەی تر زۆرو سەختی بۆ پێغەمبەران دەهێنا، بەڵێ ئا لە هەل و مەرجێکی وادا لەسەردەمێکی ناپایەداردا بە پێ سروشتی بەشەری،بێ ئیختیار ئەم بیرە بە مێشکیاندا تێدەپەڕی کە نەکا بەڵێنی سەرکەوتن بەدی نەیێ، یا بەڵێنی سەرکەوتن مەشروت بە شەرایەتێ بێ کە نەهاتبێتە دی، بەڵام زۆر زوو ئەم بیرە لە مێشکیان ئەچووە دەرێ، و بەرقی هیوا لە دڵ و مێشکیاندا گزینگی ئەداو دوا بە دوای ئەوە سەرەتای سەرکەوتن،خۆی دەنواندو بەڵگەش بۆ ئەم لێکدانەوەیان لە ئایەتی [٤] ١١ سووڕەتی بەقەرە، وەرگرتووە (... حتّیٰ یَقولُ الرَّسول والَّذین آمَنُوا مَعَهُ مَتیٰ نَصْرُاللـه)، هۆزە پێشینانەکان وەها دەکەوتنە تەنگانەوەو موچورکی لەرزو تاوتۆی ئەوانی دائەگرت تا ئەو شوێنە کە پێغەمبەرەکانیان و خودی ئەوانەی بڕوایان بەوان هێنا بوو، یەک دەنگ هاواریان دەکرد: کوا یارمەتیدانی خوا، بەڵام وەڵامیان پێ ئەدراوە کە یارمەتیدانی خوا نێزیکە: (اَلاٰ اِنَّ نَصْرَ الله قَریب). بەڵام ئیمام فەخری رازی لە تەفسیری کەبیریدا دوای گێڕانەوەی ئەم بیرورایە ئەمە بە دور دەزانێ.

ئاخرین ئایەتی ئەم سووڕەتە نێوەرۆکی زۆر جامیعێ هەیە کە گشت قسەو باسێ کە لەم سووڕەتەدا رابورد، زۆر کورت و پڕو فشوردە لەوا کۆکراوەتەوە کە لە بەسەرهاتی یوسف و براکانیدا و هەروا لە هی ئەنبیا و پێغەمبەرانی رابوردو و هۆز و نەتەوەی بڕوادار و بێ باوەڕ دەرس و پەندێ گەورە بۆ گشت زانایان هەیە (لَقَدْ کانَ فی قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولی الْاَلْباب)، ئاوێنەیەکە ئەتوانین لەو دا هۆی سەرکەوت، تێشکان، کامڕەوایی، ناکامی، بەختەوەری و بێ بەختی، سەر بەرزی و

خواری، بە کورتی بێژین: ئەوانەی وا لە ژیانی ئینسان و ئەنزانـدا بـایەخدارەو ئەوەی بێ بایەخە لەوەدا بی‌بێنین، ئاوێنەیەکە کاکڵ و مەغزی هەموو ئەزمونێکی نەتەوە٬پێشوەکان و رابەرانی گەورەو مەزن٬لەودا دێتە بەرچاو، ئاوێنەیەک کە دیتنی ئەوە تەمەنی کورتی هەر مرۆڤێک بە ئەندازەی تەمەنی تەواوی مرۆڤایەتی درێـژ دەکاتەوە!

بەڵام تەنیا مێشکداران و خاوەن مەغزو ئەندێشەکان ئـەتوانـن ئـەم نـەخشە عیبرەت هێنەرە لەم ئاوێنەدا ببینن و پەندی لێوەربگرن.

لە دوای ئەوە دەڵێ: ئەوەی وترا ئەفسانەیەکی سازدراو یا چیرۆکێکی خەیاڵی و درۆیین نەبووە (ما کانَ حَدیثاً یُفْتَریٰ).

ئەم ئایەتانەکە بۆ تۆ بە خەڵات هاتووەو پەردەی لەسەر رووی مێژوی راست و دروستی رابوردوان لاداوە٬سازدراوی بیرو مێشکی تۆ نیە، بـەڵکو وەحـیـیەکـی گەورەی ئاسمانیە٬کە پەراوە راستەکانی پێشو دەسەڵمێنێ و شایەدی لەسەر راستی و دروستیان ئەدا (وَ لٰکِنْ تَصْدیقَ الَّذی بَیْنَ یَدَیْهِ)و ئەوەی مرۆڤ نیازی پێ‌یەتی و لە بەختەوەری و پێگەیشتنی ئینساندا سەروکاری هـەیە، لەم ئـایەتانەدا هـاتووە (وَ تَفْصیلَ کُلِّ شَیء). جا هەر لەبەر ئەمە هۆی رێـنوێنی‌یە٬بـۆ لێکـۆڵەران و مـایەی رەحمەتیشە٬بۆ هەموو ئەوکەسانەی بڕوا دێنن (وَ هُدیً وَ رَحْمَةً لِقَوْمٍ یُؤْمِنونَ)، ئەو ئایەتە٬وەک ئەمە دەیەوێ بـەم نـوکتە گـرینگ و وردو جـوانـە ئـیشارە بکـا کـە داستانگەلێ ساختەگی جوان و دلڕوین٬زۆرەو هەمیشە لە نێوان هەموو نەتەوەیەکدا چریکەو ئەفسانەی خەیاڵی مێشک راکێش زۆر بووە، نەوەک کـەسێ وا بـزانـێ بەسەرهاتی یوسف یا بەسەرهاتی پێغەمبەرانی تـر کـە لە قـورئاندا هـاتووە، لەو چەشنەیە.

گرینگ ئەمەیە کە ئەم بەسەرهاتە پەندهێنەرو تەکاندەرە، هەموو عەینی واقیعن

وکەمترین لارێی لە واقیعییەت و عەینیەتی دەرەوەیی لەو دانیەو جا هەر لەبەر ئەمە شوێن‌دانانی ئەوە لەسەر خەڵک زۆر زۆرە.

چونکە ئەزانین ئەفسانەی خەیاڵی هەرچەندە سەرنج‌راکێش و تەکان‌دەرو رێک و پێک کرابن، شوێن‌دانانی ئەوانە لە راست بەسەرهاتێکی راستەقینەدا زۆر کەمە، چونکە:

١ـ کاتێ کە بیسەر یا خوێنەر بە جێگای بزوێنەرترینی باسی چریکەکە،دەگاو خەریکە تەکانێ بخوا، لە ناکاو ئەم بەرقە لە مێشکیدا ئەدرەوشێتەوە کە ئەمە لە خەیاڵ وگومانێ زیاتر نیە!

٢ـ ئەم بەسەرهاتانە لە راستیدا بەیانکەرەوەی بیروڕای داڕێژێنەری ئەوانەیە، ئەوەکە شیرەی بیرو هزر و ویستەکانی خۆی لە قاڵ وکردەوەی قارمانانی داستاندا دەنوێنێ، جا لەبەر ئەمە شتێ لە بیرو هزری یەک مرۆ زیاتر نیە.

ئەمە لەگەڵ یەک راستەقینەی عەینی زۆر جیاوازەو ناتوانێ زیاد لە پەندو مەوعیزەی بێژەری ئەوە بووبێ، بەڵام مێژووی واقیعی ئینسانەکان وا نیە، ئەمە زۆر پڕ بەرو بە پیت و بەرەکەتەو،ڕێگا نیشاندەرە.

ئەی پەروەردگاری دەهندەو دڵاواو دڵلاوێن چاوی بیناو گوێی ژنەواو دڵ و مێشکی زانامان پێ بدە، تا بتوانین لە بەسەرهاتی پێشیناندا ڕێگای رزگاری خۆمان لە کەندو کۆسپ و ئاژاوەیەک کە تێیدا نوقم بووین پەیدا بکەین.

ئەی خوای دەهندە چاوی تێژبینمان بدەرێ،تا سەرەنجامی ژیانی هۆز و نەتەوەگەلێ کە دوای سەرکەوت لەبەر دژایەتی کردن لەگەڵ یەکداو لە یەک جیابوونەوە،گیرۆدەی دەردناکترین تێشکان بوون، ببینین و بە رێگای ئەوانەدا نەڕۆین.

خودایا دڵ و دەرونێ وامان بدەرێ کە پێ‌بنێین بەسەر دێو و درنجی نەفساو

مەعریفەتێ وامان بدەرێ،کە ئەگەر سەرکەوتین بادی هەوا نەبین و لە خۆمان نەگۆردرێین،وەگوزەشت و لێبوردنێ وامان پێ بدە کە ئەگەر یەکێ دیکە باشتر لە ئێمە کارو خزمەت دەکا،بەوی بسپێرین، جا ئەگەر ئەمانەمان پێ لوتف بکەی ئەتوانین بەسەر هەموو تەنگ و چەلەمەیەکدا زاڵ بین و چرای دۆستی و برایی و یەکیەتی و سەرکەوتن و نوری قورئان و ئیسلام لە دڵماندا هەڵکەین و نەیەڵین بکوژێتەوە.

سەرچاوە: بۆتە رجەمە و تەفسیری قورئان بەزمانی کوردی و سەرچاوە بۆ تەرجەمە و تەفسیری سورەی یوسف : المصحف المفسر ـ تە فسیری جواهیر: تە نتاوی ـ تەفسیری کەشاف ـ تەفسیری تەبەری ـ تەفسیری کشف الاسرار. تەفسیری ارشاد العقل السلیم الی مزایا القرآن الکریم ـ تەفسیری گازر ـ تەفسیری نمونە ـ تە فسیری المنار ـ تەفسیری مصطفی المراغی ـ تەفسیری روح المعانی ـ تەفسیری ابن کثیر ـ فەتح القدیر ـ تەفسیری قرطبی ـ تەفسیری جلالین ـ تەفسیرالدرالمنثور ـ تەفسیری غرائب القرآن ـ تەفسیری صابونی ـ تەفسیری مفاتیح الغیب ـ الاتقان فی علوم القرآن بە عربی و فارسی ـ کلمات القرآن تفسیر و بیان ـ قرآن کریم تەفسیر و بیان مع اسباب النزول ـ تەفسیری فی ظلال القرآن ـ تەفسیری زین‌العابدین راهنما (شەپۆل).

THE INTERNATIONAL JOURNAL OF KURDISH STUDIES, VOL 12, NOS. 1 & 2. 1998

Book Reviews

Al-Quraan al-Karim, ba tarjama-ye Kurdi (The Holy Koran with Kurdish Translation), translated by Muhammad Salih Ibrahimi. Calligraphy by Uthman Taha. Ramadan Ghom, Iran: Second Division of the Islamic Guidance Organization, 1417 A.H. (Winter 1997).1204 pp. (Available from SDIGO, Saziman-e Tablighat-e Islami, Stad-e 2, P.O. Box 937-37185, Ghom, I.R. Iran)

Now the Koran is also in Kurdish. Apparently the competition between religion and politics in our time was not far from the minds of the editors of the newly printed Koran, which was translated into Kurdish in the holy city of Qum, Iran. The event was celebrated, but cautiously and locali[illegible] as is everything else concerning the Kurds. The epilogue confirms in clear- cut phr[illegible] the importance of the Kurdish translation in strengthening Islam among the Kurds. Th[illegible] main reason, or pretext, supplied by the editors is the existence of the Bible in K[illegible]dish

چلۆن بوو دەسم دایە وەرگێرانی قورئان بە

زمانی کوردی

دەبێ بڵێم: لە ساڵە کانی ١٣٣٦ هەتاوی تا ١٣٤٠/٦/٢٥، دوای ئیجازە وەر گرتنی مە لایەتی، لە شاری مەهاباد، لە خانە قای نەهری شەمزینی بوومە ئیمامی جوعە و جەماعەت و مودە ریسی ئەوێ و دەرسی فە قیانیشم دادەدا و دوای ئەوەی لە تاران لەوە زارەتی زانین و فێرکردنی عالی شادەی مودە ریسی و ئیفتام وەرگرت، لە ساڵی ١٣٣٧ تا ١٣٤٠/٧/٢٥ لە فێرگەی مزگەوتی سوریش بوومە، مودەریس و لە هەمان کاتدا لە فێرە گە کانی ناوەندی مەهاباد، بەمێرمنداڵان و لاوان دەرسم دەوت و ئێوارانە، دوای نوێژی عەسرلە خانە قای نەهری مەوعیزەم بۆخە ڵک دە کرد و دوسێ ئایەتی قورئانم وە ک گوڵبژێر لە بەردە کرد و واتاو تەفسیرە کەیم ، بۆبەیان دە کردن، ئەم هە ڵبژاردنی ئایەتانە و واتا کانی، وە ک جۆرێ فیشن بەندی، کۆم کردبونەوە، تا لە ١٣٤٠/٦/٢٥ کە لەرێگای تاقی کردنە وە، چومەزانکۆی ئیلاهیات و مە عارفی ئیسلامی لە تاران، دوای وەر گرتنی فەوقی لیسانس (مە جستێر) و خوێندنی دەورەی تەحقیقات عالی و دوکتوری، کە دە گە رام بولێکولینەو نوسینی تیزو پایان‌نامە کەم، لە پەراوە خانە کانی زانکۆ و تاران چاوم بەتەفسیرێ زۆر کەوت کە زانایانی سوننی نوسی بویان، منیش دەستم کرد بە تەرجەمەی قورئان بە زمانی کوردی و تە واوم کرد. بە تایبەت کە فیش بەندی یە کانیشم هەر لا مابون، بە ڵام دەبێ بڵێم سێ روداوە، لە بیرم دابو، کە هەمیشە دنەی دەدام تا ئەم کارە راپەرێنم،

١ ـ کاتێ لە مەهاباد لە ساڵی ١٣٢٦ و رێکەوتی ١٩٤٦ی زاین، چاوم پێکەوت کە رۆژنامە و سی پارەیێ زۆر، کە بە زمانی کوردی بون و لە ماڵە پێشەوا و ماڵانی دیکە هینایابویانە، چوارچرا و نەوتیان بە سەردا کردو جندرمەی حەمەرەزا پە هەلەوی سوتاندیان، من لە سەرەتاوە، وام دەزانی ئەوە دوژمنی یە، لە گەڵ پێشەوا، دوایی بۆم رون

بۆوە ئەو، کارە دزێوە، دوژمنی‌یە، لەگەڵ زمانی کوردی.

٢ ـ لە کاتی فەقێی‌یەتیمدا لەئاوایی یەک، بۆ دەسنوێژگرتن چومە سەرچۆمەڵە ئاوی بەردێ، تەماشام کرد، مریشکێک، هەروەک شێت، خۆی قرژدە کرد و هەر وەک گوڵۆڵە تۆپ خۆی دەدا بە نێو درِ ودالّی دەم ئاوەکەوە، وام زانی ماروجروجانە وەری خزوک و بزۆر و بزوک، جوجەڵەکانی گرتووە و دەیخوا، چەن خرکە، بەردم هەڵگرتەوەو توند چومە دەم ئاوەکە، تەماشام کرد، وا جوجەڵەکانی، لە نێو ئاوەکە، مەلێ دەکەن، لەوسەردە مەدا، وام دەزانی خاوەنی ئەم مریشکە، کارێکی ناسروشتی و ناخۆرسکی کردوە، دوایی زانیم، وەئەوەی فێر کردم، کە خوێندەوارو خاوەن قەڵەم ئەگەر بتوانێ شتێ بنوسێ یا بڵێ، دەبێ بە زمانی زگ ماکی و دایکی خۆی بڵێ یا بنوسێ، دەنا ئەگەر کورد، بێ مەبەستێ، بە عەرەبی یا فارسی یا بە تورکی بیلێ و بی‌نوسێ، وەک ئەو مامرو مرەی بە سەردێ و خێری بەرهە مەکەی، بۆ نامۆ و بێگانە دەبێ. جا هەر لە بەر ئەمەیەکە نیشتمان ویست و دڵسۆز حاجی قادری کۆیێ بە شیعر فەرمویەتی:

وەک مریشکێک کە بەختی نەهێنێ بێتو جوجکەی مراوی هەڵێنێ
هەر بگاتە کە ناری جۆگە لە یەک نایە تە شۆینی، بمرێ جوجەڵە یەک
ئەم لە وشکانی ئەو لە ناوئاوە تێ دەگا... درانی پێ ماوە

٣ـ لەوسەردەمەی‌کەلەزانکۆ، خەریکی لێکۆڵینەوەو تیزنوسین بوم، کتێبێکم دی‌کە نوسی بویی، لەکاتی خوێدا (مارتین لۆتێر) ئینخبیلی هێنا بووە، سەر زمانی ئەلمانی، کەشەکان، بیانویان پێ‌گرت کە تۆچلۆن ئینجیل، کە لامی خوات هێناوەتە، سەر زمانی ئەلمانی، قسەی خوا لەکۆی و قسەی مرۆڤ‌لەکوێ، ئەم کارە کوفرە و مارتین لۆتیرێان سوتاندو کوشتیان، بە لام ئەلمانیەکە، کە لەگەڵ ئینجیل لێکدرابو، نەیان و ێرا لە نێوی بەرن، لە ئاکامدا، کە لە ئەلمان، چاپخانە پەیدا بو، ئەو تەرجەمەی ئینجیلەیان بە زمانی ئەلمانی لە چاپ دا، ئەو کتێبە نوسیبوی، لەو سونگەوە زمانی ئەلمانی بو بەزمانی دین، بوبەزمانی تیکنیک و بوبەزمانی علیم و سەنعەت، منیش ئەوسێ مەبەستەی، کە لە سەرەوە، رام گەیاندن، دنەی دام و قورئانم هێنایە سەر زمانی شیرین و تەرو پاراوی کوردی، تا قورئان ببێتە پشتیوانی زمانی کوردی و دژ و دوژمنانی کورد، نەوێرن بی

سوتێنن و زمانی کوردی، وە نوسە روشاعیری کورد، بۆخۆبن و زمانی کـوردی گـەشە بکاو بە لکو ببێتە زمانی عیلم و زانین و ببێتە زمانی تیکنیک و زمانی سەنعەت، بە هیوای ئەوروژە، بە کوردی و بە کورتی بلێم: بە و هەویایانە، قورئانم بەتەواوی بە زمانی کوردی تەرجەمە و تەفسیرکرد، تا چـاوم کـردەوە، وە کـاری تـەرجـەمەو تـەفسیری قـورئانم تەواوکرد، شۆرشی گەلانی ئێران سەرکەوت وکتێبێ زۆر، لە و لاتانی ئیسلامیە وە، هاتە تاران و لە نـومایشتگە، نـیشانیان دەدا و مـنیش لەوێ تـەفسیر گـەلێ، وەک تـەفسیری جەواهیر (تەنتاوی)، ئەلمەنار، قورتوبی، ئەلمراغی و... دەس کەوت و جارێکی دیکە، وەرگێڕ دراوەکەم، لەبەر ئەو تەفسیرانە ویرستار کرد و لەبن هەندێ واتای ئایەتەکـان، نێوی تەفسیرەکەم بۆسەر چاوە، دەنوسی و ئەوسا بە (ئای بی‌ئێم) پیت چنیم کرد و دامە دەس تەراح وگرافیک‌سازێ‌و بەوێنەی قورئانی هێنراوە سەر زمانی کوردی، بوێ‌ساز کردم، تا لە چاپی بدەم، هەندێ کوردی پولدار، لە وانەی‌کە خۆیان دو قامک لە خوار ئیمامی رەبیانی دەزانی، لە تاران دەهاتنە، دیدەنیم و منیش پیشنیارم پێ دە کردن، تا بە لکو بە خێری خۆیان لە چاپی بدەن، هەرچی بەگوێم دا، دە خوێندن،کە براچابن ئەمە. وەکو پارچەفرۆشی، فەرش فرۆشی، قەندو چا فرۆشی خێری ئەنیوژەنی و مـالیشـی بۆئێـوە، تێیدایە، ئێوە بچن وپرسیار بکەن، رۆژنییە لە تاران قورئان بـە تـەرجـەمەی فـارسی یـا بی‌تەرجەمە، لەچاپ نەدرێ، دیارە ئەگەر خێری مالی و دنیایی تێیدا نەبێ، ئەوانە، ئەو کارە ناکەن، دلنیابن، چون یەکە مجارە، کە لە ئێران قورئان بە زمانی کوردی چاپ دەبێ، فرۆشی زۆر دەبێ و خێری مالی و دراوی بۆ ئێوە زۆر دەبێ، سەرە رای خێری دینی و خزمەت بە فەرهەنگ و زمانی کوردی، فایدەی نەبوو، دەیان وت: ئێمە تائێستا کـاری فەرهەنگیمان نەکردوە، دەترسین زیانی مالی بکەین.

دونێر donery زاناو بیروردی ئوروپایی دەلێ [گرینگترین هۆکە ئوروپا بـە نێـوی کیانی موتەجانیس و شوێدانەر، کە بە خوێدا هات و دەرکەوت و سەرکەوت بە مجۆرە بوون: ١ ـ هەبونی زمانی لاتین ٢ ـ ئەدەبیاتی کون ٣ ـ روناک بیران یا ئێنتێلجنسیا، کە لە سەدەی سێزدەی زایینی یەوە، لە زانکۆکانی هاووێنە دەسیان کـرد، بـە دەرس و وانـە گوتنەوە. منیش دیتم زمانو شیعری عەلی عەریری و حەکیم ئـەحمەدخانی، مـەلای

جزیری و بێسارانی و حەکیم مەولەوی کورد و حاجی قادرو... زاناو نوسەرو ماموٚستای دەرس بێژی زانینگەو زاکوٚمان هەیە، قورئانم هێنابە سەر زمانی شیرینی روٚژباوی **کوردی، تا زمانی کوردی ببێتە، زمانی قورئان و لە نێو خەڵکدا قیداسەت پەیدا بکاو** کەس نەوێرێ زمانی کوردی قەدەغە بکاو ئەوانەی هوٚگری قورئانن لە رێگای قورئان خوێندنەوە، باشتر هوٚگری زمانی شیرینی کوردی بن و لەو رێگا یەوە، زیاتر پەرە بە زمانی کوردی بدرێ.

دوای پرس و راڵەگەڵ دوٚستان وەختی چاوپێکەوتنم لەگەڵ ئاغای پەهلبود، زاراوی حەمەرەزا شاو وەزیری فەرهەنگی ئەو سەردەم، وەرگرت و قوئانە کوردی یەکەی خوٚم و کتێبێ کە دوکتور سەعیدخانی کوردستانی ئینجیلی وەرگێرا بووەسەر زوانی کوردی کە لە ساڵی ۱۳۰۹ هەتاوی کڵێسەیێ لە شەقامی قەواموسەڵتەنە لە تاران بە ناوی مزگانی نەزانی بە کوردی بوٚی چاپ کردبو و پێشەکییەکی وردی پرواتای بەفارسی بوٚنوسیبوو بردم و چومەلای پەهلبود، لە پێشدا ئینجیلە کوردی یەکەم دادەسی و پێم وت:

ئەمە کڵێسە لە چاپی داوە، دیارە خەڵکی کورد، کە ئەمە بخوێنێتەوە، هوٚگری بوٚ دینی حەزرەتی عیسا پەیدا دەکا، منیش قوئانم هێناوەتە سەر زمانی کوردی تا خەڵکی باشتر لە قورئان حاڵی بن و لە سەر دینی خوٚیان زیاتر سوربن، پەهلبود، فرە بە پلە چاوێکی بە سەر، پێشەکییەکەیدا، گێراوتەماشای کوردی یەکەیشی کردو دانیاو قورئانە کوردی یەکەی لێوەرگرتم و تەماشای کرد لە پاشان، لەسەر میزی بەردەمی خوٚی دایناو منیش وتم بوٚیێ هاتوم لوتف بکەی بوٚم لە چاپ بدەن، لەوە لامدا وتی: ئێمە ناتوانین قورئان بە کوردی لە چاپ بدەین، چونکا کوردی گویشە (: بن‌زارە) ئەگەر قورئان بە کوردی لە چاپ بدرێ و بلاو ببێتەوە، کوردی پرهێزو قەوی دەبێ و ئەوەیش زەرەر و زیان بە زمانی فارسی دەگەیێنێ و هەرچی شێرو رێویم بوٚهێنایەوە کەڵکی نەبوو بەدڵ ساردی لەلای هەستام و لێمداروٚیشتم.

شوکر بوٚخوا بە پێی پەروەندەی کلاسە ۴۸۱/۴/۸۲ و ژمارەی دادنامەی ۲۵۶ شوعبەی ۳ دادگای تەجدید نەزەری ئویستانی تاران لە ۱۳۸۵/۶/۷ هەتاوی مەتەئید نەزەری کارناسی رەسمی وەزارەتی دادگوستەری (عەلی بیانی فەر)، ریشتەی کێب و

کێتبداری و بە ریعایەتی مەوازینی شەرعی و قانونی و تەشریفاتی دادرەسی بە ئیستینادی ماددەی ۳۵۸ قانونی دادگای بەدەوی ستادی مەنتەقە ۲ سازمانی تەبلیغاتی ئیسلامی مەحکوم و رای قەتعی دراوە و جێی قسە نەماوە. جێی ورد بونەوە یەکە کارناسی (عەلی بیانی فەر) لەراپورتی ۳/۱۰/۸۱ خوێندا، بە پێی نامەی ژمارەی ۳/۲۳۵۱۳ مورەخەی ۲۰/۵/۷۹ کە تاریخی ئیمزاکەی ۲۶/۷/۷۹ یەکەلە لایەن سازمانەوە بە تیژاژی ۱۰۰۰۰ دانە ئیجازەی چاپی ئەو قورئانە کوردی‌یە بە بلاوکی ئاداب لە چاپخانەی جیهان لە مەشەهەد، ئەملاولا دراوە، هەروا رای گەیاندوە کە غەیرە موجاز لە چاپخانەی پیروز و هەندێ کەس لەم لاو لەو لا لە چاپ دراوە و لە جەلەسەی ۲۵/۹/۸۱ لە قوم ئەوەیان راگەیاندوە و کارناس رایگەیاندوە ئەو قورئانە بە زمانی کوردی ۴ جار لە تیراژی ۵۰۰۰ و ۳ جار لە تیراژی ۱۰۰۰۰ جەلد، کە بە تیکرا لە ۵۰۰۰۰ نوسخە لە چاپ دراوە و سازمان مەجبور بووە بە پیێ سەنەدی کەتبی دیان بەو پەنجا هەزار چاپ کراوەدا بنێ و هەروەها کارناسی ناو براو ئەوەکە **واتای ئایەتی ٦ سورەی مائیدە لە** بابەت وضو ودەسنوێژەوە لە چاپی ئەوەڵ بە پێی بیروبڕوای موتەرجیم ئاغای دوکتور محەمەد صالح ئیبراهیمی (شەپۆل) ئوستادی زانکۆی تاران کە ئەهلی تەسەنونە، لە چادراوەو لە چاپی دوەمدا، واتاکەی گۆڕدراوە و لە گەڵ چاپەکەی ئەوەڵ یەک ناگرێتەوە مافی وێراستاران نەبووە کە خوێان بە ناو بە موحەقیق داناوە، ئەوان، نە شەرعەن نە قانونەن حەقی دەسکاری واتای ئەو ئایەتەیان نەبووە و لە باتی ئەوە، خۆیان بە شێوەی بیروڕای خویان قورئانیان تەرجەمە بکردایێ نەک دەس لە سەرمایەی فیکری موتەرجیم بدەن. عەلی بیانی فەرکاناسی رەسمی وەزارەتی دادگوستەری ریشتەی کتێب و کتێبداری ۳/۱۰/۸۱ ژمارەی نامە ۸۱/۵۴ مۆر و ئیمزا.

دیتم ئەو هەمووە زەحمەتەم کێشاوە و دراوم تیاخەرج کردوە، کە چی لە سەر دەستم هەروا ماوە، شەوێک لە شەوانی هەینی، دەسنوێژم گرت و دەستم کرد بە نوێژ کردن و پارانەوە لە خوا، و تم: خوایە ئەگەر ئەم تەرجەمە و تەفسیرە، بە زمانی کوردی بۆنە تەوەی بە شخوراوی کورد، خێری تێدایە، هۆی چاپی بە دیبهێنە، بۆسۆزیا جەناب سەیید کازم موسلیح ژارابادی، کە لە کۆواری ئاوێنەی کوردی، کاری دەکرد،

هاتە دیدەنیم و دوای قسەو باسێکی زۆر، فەرموی بیدە بەمن، تا لەرێگای ئاوێنەوە، بۆت لە چاپ بدەین، منیش نوسخە یەکی زیراکس کراوم پێ داو ئەویش دابوی بە سازمانی تەبلیغاتی ئیسلامی (ستاد منطقه ٢ کشوری) ئـەوانـیش دوای ١٠ سـاڵ هێـنان و ئـەم دەساودەس پێ کردن، سەرەنجام لەساڵی ١٣٧٦ زۆر رەنگین و جـوان لە چـاپیان دا، منیش کە خواخوام بو، لە چاپ بدرێ، قەرار دادم لەگەڵ نە بەستبون، دوایی، دیتم ئەوان بازرگانی لەسەر دەکەن و لە ئوروپا بە ١٨ تا ١٩ هەزارتەمەن، لەئێران ٣ تاحەوت هەزار تمەن فرۆشراوە و هەروەکو بیستبوم لە سوریەیە، فوتۆکوپی ئەوەیان بەپەنجا هەزار تمەن فرۆشتبو، لە ئەمریکا بە ٢٢٠ دولار کریبویان، (گۆیا لە بەر ئەوە فرۆشیارانوا بەگرانیان فرۆشتبو، (ستاد منطقه ٢ کشوری) لە چاپی دوەم مۆری کردبو، زیاد لە ٣ هەزار تمەن فرۆش حەرامە.) منیش گوتم: راستە، من قەراردادم لەگەڵ ئێوە مۆر نەکردوە، بەلاّم مافی ئەوەم هەیە لەفرۆشەکەی بەشم بدەن، ئەوانیش دەیـانوت: تۆ دەبێ پـارەیێ بـە دەس خۆشانە، بە ئێمە بدەی کەوا جوان و رەنگین لەچاپمان داوە، تاهەواڵم زانی، کەبێ پرسی من، بۆجاری دوەم لە چاپیان داوەتەوەو لەم چاپی دوەمەدا، واتای ئایەتی ٦ ی سورەی مائدە لەبابەت دەسنوێژگرتنەوە، گۆریوە و دەستیان تێ وەرداوەو لەگەڵ چاپە ئەوەڵەکە، یەک ناگرنەوە وزۆر لێک جیان، دیارە چون بێ‌پرسی من، ئەم گۆرانە، روی داوەو بە بێ ئاگاداریمن ، ئەم کارەیان کردوە، من خۆم بە بەرپرس نازانم، چون بێ تاوانم، جادوای پێزانین لە ١٣٧٧/٨/٩و ریکەوتی ٣١ ئۆکتوبری ١٩٩٩ ی زاینی شکایەتم لێکردن و ئەم ئاگاداری نامەیشم بلاّوکردەوە:

هـــەرکەسێ فـــەرهەنگ و زانــین بــە دەس بێـنێ
رەحمەت و بەرەکەت بە سەر خوێدا دەبارێنێ (شەپۆل)

پیرست پەرە

چریکەی حەزرەتی یوسف........................ ٣
سورەتی موبارەکەی یوسف........................ ٩
نەخشی چریکە و چیروك لەژیانی مرۆڤدا........................ ١١
شیعر و هۆنە........................ ١٦
نوری هیوا و سەرەتای گیرو گرفت........................ ١٧
شیعرو هۆنە لە کۆبەدا........................ ١٨
نەخشە گە لێ کە بۆتیا بردنی یوسف کێشرا........................ ٢٨
تەفسیر و لێکدانەوە ـ شانۆگێری شۆفاری........................ ٣٥
گزی و فزی دژو دوژمنان........................ ٣٩
نیازی خۆرسکی مرۆڤ بە سەرگەرمی سالم........................ ٤٠
ئەمەیە........................ ٤١
لە ژێر سێبە روسەرنجی باوکدا........................ ٤٢
نە تۆڵە ئەستاندنو........................ ٤٤
تە ڵقینی دژ و دوژمن........................ ٤٤
ئاخرین نوکتە........................ ٤٦
هۆنە........................ ٥٣
بەرەو شاری میسر چون........................ ٥٦
راوەت........................ ٥٩
نوکتەی جوان و ورد........................ ٦٤
راوەت کردن........................ ٦٩
شیعر........................ ٧١
مەبەست لە بورهانی پە روە ردگار چی‌یە........................ ٧٦
نوکتە........................ ٧٨

پێرست پەرە

پاداشیچاکی و بێخە و شی ٧٩
مە تانەت و عیفەتی بەیان ٨٠
نوکتە بەر چاوەکانی... .... ٨٢
هۆنە ٨٤
پشتیوانی کردنی.... .... ٨٧
راوەت کردن ٩٠
دوای ئەوەی... .... ٩٦
شیعر ٩٦
راوەت ٩٧
شیعر ٩٩
راوەت ١٠٢
هۆنە ١٠٩
توپاک و چاک... .... ١١٣
راوەت ١١٤
چەن نوکتە ١٢٠
راوەت ١٢٣
چەن نوکتە ورد و جوان جوان ١٢٥
راوەت ١٢٩
چەن نوکتە ١٣٢
راوەت ١٣٧
چەن نوکتە ١٣٩
بە لوتفێک ئەزانم ١٤١
هۆنە لە کۆبەدا ١٤٥

پێرست پەرە

نوکتە ۱۵۱
سەرەنجام.. ۱۵۵
نوکتە ۱۵۸
چلۆن یاقوب ۱۶۰
راوەت و نوکتەی جوان جوان ۱۶۲
نوکتە ۱۶۶
وەسوەسە و قانە قدیلە ۱۶۷
گرینگی زانین ۱۶۸
ئایا دایکی یوسف ۱۶۹
ئەولاف زەنانە.. ۱۷۱
سەرچاوە ۱۸۴